

Зоран Аврамовић
Институт за педагошка
истраживања
Београд

UDK: 32.019.5: 659.4
Научна критика
Примљено: 20. 01. 1999.

НАОРУЖАНО НЕЗНАЊЕ, РАСИЗАМ И МРЖЊА (Жак Жилијар, *Фашизам који надире*, Радио Б 92, Београд 1999.)

Недавно се у преводу на српски језик појавила једна од оних књижица које претендују да теоријски разбистре политички случај разбијања бивше Југославије, а посебно улогу Срба у том догађају. Реч је о књизи која је парадигматична за сва она "научна" оптуживања Срба, о књизи чији писац себе разумева као "аналитичара" социјалних и политичких појава на Балкану. То је разлог да јој се погледа право у очи и каже у лице колико сазнајно и методички вреди.

Наслов књиге је алармантан : "Фашизам који надире". Околност да живимо у 1999. а не у 1930. довољна је да се упитамо о каквом фашизму је реч и где то он опет помаља главу. Писац књиге је француски историчар и публициста Жак Жилијар, издавач је радио станица из Београда која пажљиво брине о демократској свести Срба, а књига је објављена уз материјалну помоћ Француског културног центра у Београду. Подршку француске институције културе требало би тумачити као део европских напора да Срби сазнају шта су и ко су у политичком смислу речи. Али, само док се не прочита ова књижица. Писац се бави политичким догађајима на простору бивше и садашње Југославије у раздобљу од 1990. до 1994. и 1998. Видећемо како.

О политичким и војним збивањима на простору бивше Југославије, писао је овде код нас и у белом свету свако ко је хтѐо и ко је пожелеле да нешто заради у новцу или интелектуално-политичкој моћи и угледу: случајни и професионални новинари, путописци, политичари, дипломате, војници, обавештајци, лекари, филозофи, научници. У овој шуми папира свако може да нађе оно што му одговара. За објашњење и разумевање друштвених чињеница није, разуме се, сваки папир релевантан. Нема никакве сумње да појмовно мишљење или теоријски аргумент открива каузалитет догађања, као и његова унутрашња значења. Отуда, посебу пажњу привлаче они радови који претендују да управо на аналитички начин осветле или истраже друштвене и политичке догађаје. Колико је у овоме успео Жан Жилијар?

Историја разбијања бивше Југославије, по мноштву карактеристика остаће још дуго предмет мултидисциплинарних истраживања. Бројне вредности и институције су доведене у питање, маса актера је скинула маске с лица и није отуда чудно да се мислећа Европа и свет бави нашим искуством

и нашом кожом. Право питање је, међутим, како тај свет политички и социјално мисли о нашим проблемима. Да ли су они сазнајно компетентни? Јесу ли морално дорасли да откривају смисао политичког понашања учесника југословенске дезинтергарције?

Нећемо претерати ако тврдимо да је књига Француза, заправо доминантно стање духа који сазнаје у коме се налази интелектуална Европа бар када је у питању Балкан у овој деценији.

У првом делу своје књижнице, Жан Жилијар се бави историјом Југославије. О овоме, укратко. На површан начин, без навођења извора, он исписује историју прве и друге Југославије с поруком о српским кривицама и с изједначавањима усташког и четничког учинка у II светском рату. То што су радили Анте Павелић и његове убице је у језику Жилијара, војно и политичко "етничко чишћење", а Блајбург је исто што и Јасеновац! Овако наштимован преглед историје југословенске државе послужио је писцу као увод у теоријски масакр Срба на очеку и крају последње деценије овог века. Његов рефрен је да су Срби одговорни за ратне окршаје на простору некадашње Југославије, да су Срби ратовали са Словенијом, Хрватском и Босном и Хецеговином а то је заправо усвојен образац мислеће Европе о разбијању Југославије. С методолошког становишта одмах се може уочити да у том обрасцу *не постоји* свет или "међународна заједница", нема борбе народа који су се определили за отцепљење од СФРЈ, нема борбе Срба за националну равноправност у бившој држави. Ништа од тога. Срби су почели рат из националистичких разлога (са офуцаном тезом о чувању власти посредством национализма) а у кругу мислилаца којима припада и Жак Жилијар - и из фашистичких побуда.

Овде ће се, најпре испитати каквим се језиком и каквим значењима основних појмова - национализам и фашизам - служи Француз у својој анализи. Језик и типичан француски стил (обиље ускличних реченица) којим је написана ова књжица није језик теоријског или научног знања. Текст је шаржиран јаким емоцијама, фрагментарне организације, тако да већ та чињеница сугерира помисао да је то "ангажован" публицистички текст, без озбиљнијих сазнајних и методских процедура. Француски историчар хоће да афективно освоји читаоца опасним речима које преузима из реакционарне традиције или их сам смишља: "српска освајања", "српске банде у Босни и Херцеговини", "српски фашисти", "концентрациони логори", "агресорски рат", "етничко чишћење", "колонизатори". Овакво језичко черечење српског народа апсолутно приличи некаквом потплаћеном новинару, али не ономе ко би хтео да "анализира". Такав језик скрива другу (друге) стране у рату од 1991. године. Жан Жилијар на концентрисан начин избегава реч геноцид за усташке злочине у НДХ и језички утапа ту зверску прошлост у израз "етничко чишћење" чиме хоће да изједначи усташко клање са борбом Срба у СФРЈ да остану у држави коју су стварали и за коју су дали 2.500.000 људи у два рата.

Овакве језичке скривалице стварних чињеница и језик који реферира на емоције није језик анализе. Такве лексичке акробације Жака Жилијара, које одликују цео текст, само су део онога што се у науци назива "злочин појма". Етничко чишћење нипошто не може бити израз истоветан са геноцидом. Док је циљ геноцида биолошко уништавање друге нације, циљ етничког чишћења је комбиновани притисак, замена, бекство, страх једне националне групе према другој у циљу да се хомогенизује на једном делу територије. У првом је циљ смрт, у другом, живот се не одузима. Моралне оцене овога чина могу бити различите али једно је сигурно; геноцид и етничког чишћење нису исте војно-политичке радње. Са оваквим појмовним слепилом Жак Жилијар не види чињеницу да су и Срби у II светском рату били изложени геноциду, а 1990-1995. очишћени из Хрватске и из муслиманско-хрватске Босне уз помоћ његове "доследне демократске Европе".

Како се у књизи разумева значење друга два кључна појма: национализам и фашизам? Није јасно шта Жак Жилијар подразумева под појмом национализам. На једном месту се тврди да је "идеја нације једна од најдвосмисленијих које постоје", на другом да је то "дегенеративна тенденција у осећању припадања једној заједници", на трећем да се у западним земљама јавља у "облику ксенофобије и протекционизма" а на четвртном, самог себе одређује као шовинисту: "пошто сам, као сви Французи патритота, па чак и помало шовиниста, кад се нађем у иностранству". Нека разуме ко може! Оваква појмовна збрка није му сметала да у својој књижици само Србе квалификује као националисте.

Још већа замућеност политичке мисли аутора, открива се у његовом омиљеном појму - фашизам. На првом месту, наш Француз, тврди (без аналитичког извођења, баш као и све друге тврдње) да постоји структурна сличност између прехитлеровске Немачке и једног броја земаља које излазе из комунизма (које?) у погледу националне фрустрације рођене у поразу, слабости вајмарског политичког режима и заоштрениости економске и социјалне кризи после 1929. године. Колико је ово поређење бесмислено довољно показују две чињенице. Откуда национална фрустрација у поразу источноевропских држава када су се оне ослободиле комунизма, и откуда слабост Вајмарске републике када је процес управо обрнут: из једнопартијског система земље источне Европе су кренуле у вишепартијски систем.

Нигде у својој књижици Француз не излаже структурне елементе појма фашизма, а та околност наводи на претпоставку да он ништа није прожитао из те области. Свако ко има неко знање о тоталитарној политици зна да су кључни елементи појма фашизма (уз одређене разлике са националсоцијализмом): антипарламентаризам, територијални експанзионизам, расизам (супремција германске расе), коришћење силе, култ вође, јединство државе и народа. Где су ти елементи фашизма у политичким феноменима које "анализира" Жак Жилијар? Њему они нису потребни јер је његов циљ један - да Србе представи као фашисте. Он рачуна на "хало ефекат": довољно је да за

некога напишеш да је фашиста а он нека види како ће се одбрани. Које су елементе појма фашизма Срби реализовали да би их теоријски букачи из Европе с правом оптужили? Али, ту се приближавамо основној "тези" књижице, тези о српској одговорности за свеколика догађања почетком и током разбијања Југославије. Српску одговорност он дефинише посредством Милошевића и "српских банди", али на свој списак ставља и светску дипломатију и западне интелектуалце. Видећемо у ком политичком значењу.

Емоционалним језиком и мутним појмовима Жак Жилијар приступа оптуживању Срба, и свако ко има нешто од теоријске културе може да унапред закључи какав ће бити резултат "анализе". Тај резултат ће више говорити о аутору него о предмету којим се бави. Стилom парола, Француз пише о "српским освајањима", о "српском агресорском рату", "етничком чишћењу Срба у Хрватској" (!!). Он пребацује Србима што су користили "фашистичке поступке да остваре своја права".

Када је реч о Милошевићу, Жак Жилијар, као и већина његовог мислећег братства из западне Европе, користи романитичарски метод Томаса Карлајла о улози личности у историји. На крају 20. столећа француски историчар шири фаму да један човек на власти држи све у својим рукама и да не постоји сложеност друштвене структуре, иностранство, историја. Један човек је одговоран за тако комплексан догађај као што је разбијање Југославије. Нема шта - огромна је то увреда за здрав људски разум а камоли за теријско мишљење. Тај господин из Париза зна да се у Србији интерес једне каријере ставља изнад интереса народа, као да не постоје политичке странке и народ који изражава своју вољу на изборима. Није то клевета шефа државе већ народа који учествује у демократском процесу. Али, и тај народ неће добро проћи на папиру који исписује Жак Жилијар - јер Срби су користили фашистичка средства у Хрватској, Босни и Херцеговини и Косову.

Од неког ко хоће да анализира политичке догађаје прво што се очекује јесу аргументи којима брани своје тврдње. Тога у књижици овог Француза једноставно нема. Он, најпре, мисли да је један емоцијама набијен језик довољан као доказни елеменат текста. Тај стил политичког импресионизма може да остави траг једино на необавештеном слоју читалаца а њих није мало. Ево, примера ради, једне реченице. "Срби су били нападачи, то је јасно". И то је све. Човек би очекивао да се то и докаже, али ништа од тога. Као у дечијим расправама, један одрасли историчар из Француске тако доказује своје тврдње.

Срби су били агресори у Хрватској и у Босни и Херцеговини. За ове тврдње такође нема доказа, а може се претпоставити зашто. Жак би био обавезан да докаже како може бити агресор неко ко брани кућу и имање на коме живи. Да су били агресори Срби би покорили Словенију, а потом целу Хрватску, па затим целу Босну и Херцеговину. Свако ко има очи зна да Срби то нису учинили и да нису могли бити агресори. Штавише, француски историчар сугерира једну страшну, геноцидну идеју по којој су Срби дошли

на та подручја, чиме се брише њихово постојање у Книнској крајини од 12. века. Агресор, ваљда, увек однекуда долази.

Додатак тврдњи да су Срби агресори и да су користили фашистичка средства нешто је што само машта може да напише. Срби су силом остваривали права тамо где су у мањини - Хрватској, Босни и Херцеговини и Косову. Он фалсификује чињеничку истину. У Хрватској је постојала Книнска крајина, у Босни Срби су конститутиван народ а Косово је део Србије и косметски Албанци су грађани Србије. Кад човек направи један фалсификат онда ниужно иде и други. Више пута понавља Жак Жилијар да је Албанаца на Косову 90% па се човек пита да ли их је лично избројао. Зна се да они одбијају да се напишу и да се не зна њихов број, али један човек из Француске зна да их има 90%.

Као доказни материјал за своје "тезе", Жак Жилијар је понудио документа више међународних организација о агресорима и жртвама на простору бивше Југославије. Када је реч о тој врсти докумената треба рећи да за научну аргументацију није довољан попис података већ процедура која се користила приликом прикупљања. Методолошка поузданост извора је од основног сазнајног значаја а не сам извор. А да ту нешто није у реду, показује сам доказ који користи француски историчар. Он је забележио речи једне сељанке која је напустила околину Фоче под притиском српских бораца. На питање да ли су остали Срби протестовали, она изјављује "Да су нешто рекли, они би и сами били протерани, можда и побијени". На то Француз записује: "ето, та школа мржње". Просто, запрепашћујуће. Та жена говори хипотетички, а историчар Жак чињенички и иде даље па даје вредносни суд за Србе- "школа мржње".

Како се Жак Жилијар поиграва са тврдњом да су Срби своја права остваривали насилним методама и да су они започели рат у бившој Југославији? Свако ко се бави случајем бивше Југославије и улогом Срба у њему морао би да зна једну чињеницу. Почетком 1990. када се политичке елите југословенских нација окрећу националним политичким интересима, усвојене су демократске институције плуралистичког изјашњавања воље и мишљења и сви народи су се изјаснили за национално-државну идеју. Прво Словенија, Хрватска па остали. У том опредељивању Срби су, такође, изразили своја политичка права, право да остану у југословенској држави. Та права им није признала Европа и "свет", а свима осталима јесте. После демократског опредељивања према југословенској држави, искрело је питање како остварити појединачна национална права. Први су за силом посегли Словенци, а потом и остали. По чему је ту само српска страна одговорна. Тврдња Жака Жилијара да је национална (етничка) идеја само српска, просто није тачна. По ком начелу су се одвојили Словенци и остали? По националном, разуме се.

Када овако стоје кључне политичке чињенице, зашто парадигматични Жак Жилијар жврља о одговорности Срба. Одговор се може потражити

у начну његовог мишљења, у односу те мисли према чињеницама. Њему није важно политичко начело или политички критеријум помоћу кога би судио о политичкој и националној стварности, већ му је стало да одреди кривца за стање сукоба. Његов политички гнев према Србима избија из чињенице да Срби нису политички одговарали његовој замисли разбијања југословенске државе. Није тежак интелектуални задатак да се дефинишу национална права и да се примене на одређену државну реалност. Што у томе није успео, одговор вероватно треба потражити у његовој психолошкој и моралној личности. Како другачије објаснити тезу Жака Жилијара да су Срби у том хрватском и босанском рату били искључиво "банде" и да су све политичке личности српског народа копије нациста. У стилу својих "аргументата" он једну од водећих политичких фигура у Србији повезује са Химлером и Ајхманом. Када би Жак Жилијар био једини писац на свету о разбијању Југославије и српском народу, остало би записано да су се Срби борили из животињских нагона да су били бандити и да су имали нацисте на челу. Другим речима, нису се борили за своја права, своје слободе и своје истине. Тешко да је овакву будалаштину могао да смисли неко ко има образовање. Таква беда "мишљења" извире из емоција мржње и дубоких предрасуда.

Он пребацује Србима употребу силе у одбрани својих интереса. Неко ко то тврди морао би високо да вреднује мирна средства политичке борбе. Да ли тако поступа Жак Жилијар? Никако. Он се ватрено залаже за употребу силе у решавању српског питања. Тако он оптужује европску дипломатију што је "испољила неодлучност", а европске интелектуалце што су "подржали лажним аргументима пасивност својих политичара". Дипломате и интелектуалци су оправдавали "неинтервенцију". Као какав римски диктатор он записује: "Снаге за убеђивање ефикасне су само ако могу у сваком тренутку да се претворе у снаге за интервенцију". Ето, то је језик, хуманисте, "аналитичара", мислиоца, историчара! Његова апологија силе нарочито уважава ратоборност Жака Ширака и Фрање Туђмана. Француз пише да је овај други "лично, насилно ушао у игру", да је "хрватска војска повратила највећи део територије 1995" и да се ту није радило о агресији већ о "одговору на претходну". То је то. Срби су били агресори на својој земљи на којој су вековима живели! Тај француски историчар не помиње чињеницу да су Срби били под заштићеним зонама ОУН, али ће издашно подвући да је Сребреница била под заштитом ОУН. Ту је добродошао мит о Сребреници. Сви они који га експлоатишу, хоће да гурну под тепих свој допринос истеривању (и убијању) Срба из Крајине и из Републике Хрватске из Сарајева (по броју Срба други град у бившој Југославији), из Брчког.

Када је с невиђеном произвољношћу исписао стране о српској одговорности за рат и српском копирању нацизма, морало се очекивати од француског историчара да нешто на свој начин запише и о Космету. А шта би могао него исто, само мало другачије.

Шта све није натрабуњао Жак Жилијар о Космету. Он не зна да 1989. ситуација није била релативно мирна, не зна да аутономија није укинута већ државни атрибути аутономије, не зна да Ругова није заговорник ненасиља јер никада није осудио злочине наоружаних Албанаца, не зна да косметски Албанци имају сва права, али да они хоће независност, не зна да овде "терористи" убијају сваког ко поштује законе, не зна да су Маркале и "масовна гробница у Рачку" стари механизми тоталитарног прављења кривице. Не зна човек, али "аналитички" пише књигу о ономе што није изучио. Тако, он изједначава државне границе две бивше немачке државе и административне, унутрашње границе између република у бившој СФРЈ. Врхунац "научног" апсурда француског историчара је тврдња да је Србија колонизаторска сила на Космету и прави имбецилно поређење са Француском и Алжиром. "Али на дужи рок Србија се мора уверити да је колонијална ера завршена и да је потребно, или дати независност побуњеним народима, или створити политички оквир који им омогућава да афирмишу своју особеност". Ова и сличне реченица је доказ да Француз не зна да је Косово део Србије од 13. века и да је почетак српске нације и државе, а да албански елемент пристиже на Космет у 17. столећу захваљујући османлијском освајању Балкана. А што се тиче назависности мањина о томе се може говорити кад то постане правило за све државе света. Где је иначе био Жак Жилијар када су та права тражили Срби из Хрватске и Босне и Херцеговине? (Они су живели у једној држави, а албанска мањина има своју матичну државу.)

Жак Жилијар није знао да напише кохерентан текст. Зјалеће контрадикције говоре да он не поседује способност логичког политичког мишљења. Довољно је скренути пажњу на неке противречности. Он нама Србима поручује, да смо се "преварили када је реч о утемељењу силе у модерном свету", а сам је апологета силе у борби против Срба. Чак неће да види да су силу употребљавали сви учесници конфликта у бившој Југославији. Он је против националних граница на Балкану јер би отвориле Пандорину кутују, а прећутно и отворено брани национале границе Словенаца, Хрвата и албанског елемента на Балкану. Даље, осуђује Србе за етничко чишћење, а затим пише како је највећа Милошевићева победа у томе што је идеју етничког чишћења прихватио цео свет (народ, непријатељи, Европа и Уједињене нације). Најзад, о Србима у Хрватској формулише три опречне тврдње: да су били угрожени са доласком Туђмана на власт, да су били агресори у Хрватској, да је признање Хрватске дошло касно. Ко ово може да разуме?

На крају гомиле гадости које је исписао, Жак Жилијар се обраћа са "Пријатељи Срби, изађите изван себе самих". Значење те поруке је - будите оно што ја (Жак) хоћу, или будите оно што нисте. Последња реченица гласи: "Тражимо само да постанете доследни Европљани". Хвала лепо. Ако је "доследни Европљанин" у лику Жак Жилијара онда је то она традиција Европе која се током историје кладила на фалсификат и лаж, незнање и насиље, на мржњу, предрасуде и расизам. Она друга Европа је бранила слобо-

ду, правичност, толеранцију, аутономију култура и народа. На српском народу већ десет година иживљава се Европа Жака Жилијара.

Да закључимо. Гоја је на једном бакропису записао: Чудовишта не настају само кад разум заспи. Модерни облици расизма не настају као изралина ирационалних наслага у човеку.

Жак Жилијар доживљава себе као аналитичара. "Када ћемо коначно бити у стању да поново стекнемо способност да анализирамо збивања заштићени од наших предрасуда?" Видели смо каква је то анализа. Нема ту ни аналитичког језика, ни јасних појмова. Нема ту идентификовања чињеница, искуствених и теоријских извори, систем аргумента. Нема ту политичке логике. Нема ништа од теоријског апарата мишљења, али има ту произвољности колико вам душа иште. Све под пером Жака Жилијара може, чак ће и птица бити авион ако он напише да је тако.

Све кључне чињенице политичког разбијања СФРЈ Француз није разумео, али је написао књижицу. Једини резултат таквог јавног деловања је огромна интелектуална неодговорност. Написати толику хрпу увреда и презира према целом једном народу, наругати се његовим историјским и актуалним жртвама, упоредити његове демократски изабране политичке личности са водећим нацистима, то може само бекрајно неодговорна личност. Поновимо Гојине речи: чудовишта се не рађају само када разум заспи.

На крају нека ми читалац допусти једну исповест. Прочитао сам доста књига из социологије, политичке филозофије и историје. Први пут ми се десило да у читању осетим гађење и муку. За искуство читања ово може бити значајна исповест. Изгледа да читалац има поред свог "хоризонта очекивања" и некакав елементарни морални осећај који реагује независно од његовог разума, васпитања, емоција. Свак с моралним скрупулом имаће органске проблеме ако буде читао ову књижицу коју је написао један представник антисрпске интелектуалне Француске.